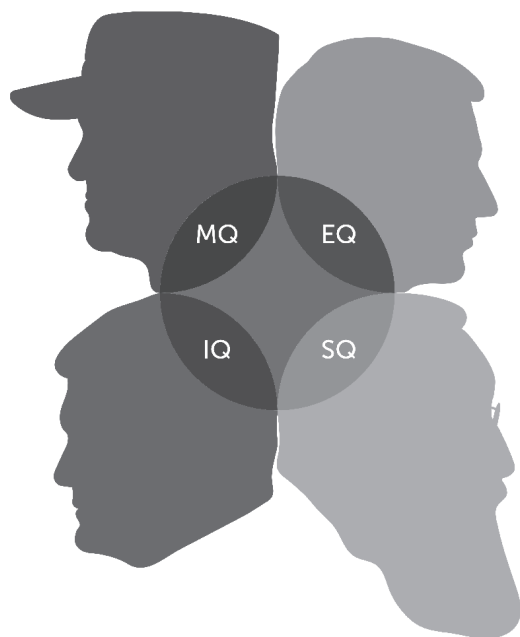

Ігор Гринів

СИЛА ХАРИЗМИ

Харизма на службі політиків,
чи політика
на службі харизматиків

Харків
ФОЛІО
2025

Вступ

Світ ще ніколи не був більш раціональним, як сьогодні, — і водночас ніколи так не потребував харизми, як зараз.

У часи, коли цифри перемагають слова, а логіка — емоції, ми все частіше обираємо собі лідерів не за програмами, а за відчуттями. Людей, які зачаровують ще до того, як вимовлять перше речення. Харизма, мов електричний розряд, пронизує політичне, культурне, соціальне поле; як магніт, притягує до себе людей з різними поглядами і характерами; як вогонь, зачаровує і зігріває своїм теплом. І сьогодні вона знову на підйомі. Харизма знову «рулить» світом і, відповідно, стає предметом сучасного аналізу та потребує нового осмислення.

Про це неспростовно свідчить один з найкрасномовніших символів нашої епохи: у 2023 році компанія Oxford University Press, яка видає знаменитий «Оксфордський словник», обрала словом року коротке, гостре як блискавка «rizz». Сленгове і водночас багатозначне — воно означає особливу привабливість, стиль, шарм, здатність магнетично впливати. По суті, це — виведена в один склад харизма. Це слово стало популярним після того, як актор Том Голланд в інтерв'ю «Bazz Feed» сказав: «I have no rizz, whatsoever I have limited rizz». І хоча виникло це слово в середовищі молодіжної культури, його лексичне коріння йде у глибини західної цивілізації. Так само як і сам феномен, що лежить в його основі.

Що ж таке харизма? Магія? Природжений дар? Соціальна конструкція? Чи, можливо, — м'яке й невловне мистецтво викликати бажання?

Бо саме бажання, ця тонка вібрація між емоцією й ідеалом, — ядро харизми. Харизматична людина не просто приваблює — вона збурює. Вона змушує рухатись, мислити, слідувати. І не випадково перші богині, які уособлювали цю силу, були супутницями самої Афродіти. Харити — Аглая (Блискуча), Талія (Квітуча) та Ефросіна (Добродумна) — несли її ауру: не тільки краси, але й пристрасті. Їхня привабливість була не

лише естетичною — вона була еротичною. Бо харизма, як і Афродіта, має подвійне начало — тілесне і божественне. Вона народжується там, де краса переходить у вплив, а привабливість стає натхненням.

Платон, занурений у політичну філософію, першим спробував підняти це явище з площини тілесного в площину державного. Для нього істинний лідер — це не лише володар розуму, а той, у кому світиться особливе начало. І хоч термін «харизма» він ще не вживав, його опис ідеального правителя збігається з тим, що ми сьогодні називаємо цим словом: це той, хто не переконує, а притягує.

У християнстві ця сила отримала інше ім'я: благодать. І разом з іменем — інше забарвлення. Харизма перестає бути тілесною, натомість стає духовним даром. Вона більше не про зваблення, а про служіння. Але навіть у цій новій формі — через апостольські чуда, натхненні проповіді, харизматичні спільноти — вона зберігає своє головне: здатність надихати, вести й нести вплив.

Згодом соціологія, зокрема в особі Макса Вебера, повертає харизмі її світськість. Вона стає джерелом політичної легітимності — поряд з традицією та законом. Харизматичний лідер у Вебера — це той, хто в умовах кризи стає носієм «винятковості», на яку маси

відповідають довірою. Це той, хто говорить, і його слухають. Той, хто кличе, — і за ним ідуть.

І тут український досвід — не виняток, а підтвердження правила. У нас харизма завжди виникала в моменти переломів. Вона була не рисою, а відповіддю — на втому, страх, безсилля. Замість програми — постава. Замість бюрократичної компетенції — здатність викликати відчуття: «він знає, куди йти». Ідеться не про риторику, а про енергію. Не про логіку, а про бажання бути поруч.

Ця книга — спроба розібратись: чим насправді є ця сила, що одних підносить, а інших лишає в тіні. Ми прослідкуємо її історію від міфу до маніпуляції, від благословення до політичної технології. І головне — спробуємо з'ясувати, чи можна її створити. І чи вартує це того?

РОЗДІЛ 1

Теорія політичної харизми

Християнське розуміння харизми

Термін «харизма» в християнській релігії нерозривно пов'язаний з життям, навчанням і діями Ісуса Христа: проповіданням, чудами, зціленням недужих і воскресінням мертвих. А також із заснуванням Його Церкви під час свята П'ятидесятниці, коли апостоли разом з Марією, матір'ю Христа, зібрались у Вечірнику.

Тут вони сховалися від світу після вознесіння Христа, чекаючи на виконання однієї з головних обіцянок свого Вчителя: «І проситиму я Отця, і дасть він вам іншого Утішителя, щоб з вами був повіки, Духа істини, якого світ не може сприйняти, бо не бачить його і не знає. Ви ж його знаєте; бо перебуває він з вами, і буде в вас» (Йн, 14:16-17).

І справді вони почули шум з неба й побачили вогонь, язики якого розділилися, і над кожним з учнів

затримався один. «Усі вони сповнились Святим Духом і почали говорити іншими мовами, як Дух давав їм промовляти» (Дії, 2:4). Відтоді особливо важливим «харизматом» (даром Св. Духа) була «глосолалія», тобто «дар говоріння».

Апостоли та перше покоління християнських проповідників справді були наділені повнотою «дарів Духа Святого», про що неодноразово згадується в «Діяннях святих Апостолів». Це стосувалося зокрема св. Петра, який зцілював хворих, воскрешав мертвих, чинив інші дива й був наділений даром пророцтва. Однак серед наступних поколінь єпископів, священників і проповідників ці здібності зникли майже повністю. Відтак, Церкві потрібно було розробити інші ознаки християнської харизми.

У богословському значенні, харизма є особливим Божим даром, який людина отримує як особливу Божу милість. Цей дар людина може отримати тільки задарма, коли Бог проявить до неї свою приязнь. Особливі милість і благодать отримали від Христа апостоли і священнослужителі. Саме божою благодаттю дарує їм особливу владу над людьми.

У «Новому заповіті» слово «харизма» згадується 17 разів у посланнях Апостолів Петра і Павла. Розмірковуючи про статус «помазанників» Божих, у «Другому

посланні до Коринтян» Св. Павло вказує на деякі риси життя і вдачі церковного лідера, які дають йому підстави бути авторитетом для своєї пастви. Ознаки Апостола виявляються «всіляким терпінням, знаменнями, дивами й силами» (2 Коринтян 12.12).

Поруч з численними випробуваннями і подоланням багатьох небезпек, які випадають на долю обраного (2 Коринтян 11.23-32), у цьому посланні йдеться також про виняткову особисту скромність авторитетного лідера, його здатність переконувати «покірністю та ласкавістю Христовою» (2 Коринтян 10.1), його незвичайну для інших людей схильність «розкошувати в недугах, в образах, в бідуванні, у переслідуваннях, в утисках за Христа» (2 Коринтян 12.10).

При цьому справжній лідер, як це впливає з послання Св. Павла, не має сумнівів у своїй вірі, своєму розумінні істинного стану речей і у своєму праві милувати і карати винних.

Отці Церкви I Тисячоліття поглибили розуміння дарів Св. Духа для всіх християн. В Катехизисі Католицької Церкви їх остаточно каталогізовано, виділяючи сім: мудрість, розум, рада, кріпость, знання, побожність і страх Божий. Відзначимо, що жоден прямо не пов'язаний з «харизматами» в традиційному розумінні цього терміну.

Бажання, слідом за апостолами, отримати «харизму» не зникло в християнстві впродовж усієї його історії. Потужним поштовхом послужила Реформація та створення протестантських церков, в яких зародилися течії, що наголошували на повному отриманні дарів Св. Духа, особливо глосолалії. Наприкінці XIX століття в США народився потужний рух «п'ятидесятників», який остаточно сформувався між двома світовими війнами.

Після Другої світової війни значного поширення зазнав «харизматичний рух», як в лоні численних протестантських церков і поза ними, і в Римо-католицькій церкві. Сьогодні дослідники говорять про «третю хвилю» в розвитку релігійного харизматичного руху, в якому особлива роль належить проповідникам, які використовують найсучасніші методи комунікації. Потужним явищем є також «пентакосталізм», тобто «неоп'ятидесятництво» присутнє також у традиційних деномінаціях.

Усі названі релігійні явища мають великий вплив на політику, зокрема в США, Південній Америці та Європі. До руху MAGA («Make America Great Again») приєдналися численні релігійні організації та групи з харизматичного руху та пентакостальних спільнот.

ЗМІСТ

Вступ	3
Розділ 1.	
Теорія політичної харизми	7
Християнське розуміння харизми	9
Розуміння харизми у соціальній теорії Макса Вебера	13
Розвиток теорії політичної харизми	20
Харизматичне лідерство як суспільний та історичний феномен	26
Ознаки харизматичного лідерства	31
Суспільний запит на харизму	36
Кризовий запит на харизму	45
Трансформаційне лідерство.	49
Роль еліти в реалізації харизматичного лідерства	56
Іконне лідерство як різновид харизми.	62
Політичне сприяння та явище інституційної харизми	68
Культурний запит на харизму	74
Харизма і сучасні комунікаційні технології	78
Типологія і діагностика харизми	82
 Використані джерела.	 103

Розділ 2.

Харизматичне лідерство в українській культурі та політиці. . . 107

Особливості національного характеру українців	109
Вплив національного характеру на національну долю	120
Запит на харизматичне лідерство	
в умовах національного відродження	130
Здобуття незалежності як історичний виклик	138
Політичне сприяння харизматичному лідерству	
в незалежній Україні	143
Леонід Кравчук. В'ячеслав Чорновіл. Харизма	
засновника держави	149
Леонід Кучма. Інституційна харизма	159
Віктор Ющенко. Юлія Тимошенко. Харизма спокуси	165
Віктор Янукович. Патріархальна харизма	177
Петро Порошенко. Патримоніальна харизма.	183
Володимир Зеленський. Трикстерська харизма	190
Валерій Залужний. Героїчна харизма	195
Діагностика харизми сучасних українських політичних лідерів	198
Використані джерела.	219